

Kommenttipuheenvuoro: PRI ja kuntakentän rooli EU:n vihreiden innovaatioiden ytimessä?

Antti Mäenpää

Johdanto

Maakuntajohtaja Mats Brandt ja muut (2022) nostavat esiin puheenvuorossaan ”Eurooppalaisen innovaatiopolitiikan uusi vaihde vihreässä siirtymässä jatkaa monitasoisen hallinnon tiellä” juurikin monitasoisen hallinnon merkityksen osana uutta eurooppalaista innovaatiopolitiikkaa. Tämä on arvokas ja ajankohtainen havainto sikäli, että uusi alueellisen yhteistyöhön perustuva innovaatiopolitiikan aihio PRI (Partnerships of Regional Innovation/alueelliset innovaatiokumppanuudet) on pikkuhiljaa pilotointivaiheessa ympäri Eurooppaa. Iso osa tämän innovaatiopolitiikan aihion ajattelussa on juuri paikallisten toimijoiden osallistaminen ja yhdessä mietityt ratkaisut, joiden avulla voidaan edistää vihreää siirtymää (Pontikakis ja muut 2022a: 3).

Brandt ja muut (2022) nostavat myös esiin tarpeen pohtia innovaatioita perinteistä teollisuuspolitiikkaa laajemmasta näkökulmasta. Onkin totta, että elinkeinoelämä voi tuottaa paljonkin uudenlaisia tuotteita ja välineitä vihreän siirtymän toteuttamiseen, mutta yhä selvempää on, että vihreä siirtymä on myös systeeminen ja laajasti koko yhteiskuntaa läpileikkaava prosessi (Pontikakis ja muut 2022b: 16). Se ei ole vain tuote tai palvelu, vaan laajempi kokonaisuus; jopa uudenlainen tapa elää. Samalla se haas-

taa käsityksiämme siitä, mitä kaikkea vihreät innovaatiot voivat olla. Puhutaan mm. missiopohjaisista (Mazzucato 2018) tai systeemistä innovaatioista (Pontikakis ja muut 2022a) ja niitä toimeenpanevasta politiikasta.

Ekogentrifikaatio ja sosiaalisen kestävyuden merkitys

Muutosprosessi ei ole mutkaton, kuten kirjoittajinkin (Brandt ja muut 2022) mainitsevat. Tämän vuoksi Euroopan komissio on nostanut esiin siirtymän oikeudenmukaisuuden tärkeyden, sillä vihreä siirtymä ei kohtele kaikkia alueita ja toimijoita samalla tavalla (Pontikakis ja muut 2022a: 15). Samalla riski epäsuoraan negatiiviseen vaikutukseen kasvaa. Ei olekaan sattumaa, että erityisesti sosiaalisen kestävyuden tavoitteita nostetaan enenevässä määrin esiin (mm. Pontikakis ja muut 2022a: 12, Wallin 2021). Mitä enemmän ilmastotekoja tehdään, niin sitä selvemmäksi tulee, että vaikutukset heijastuvat laajalle. Ja aina ne eivät ole pelkästään positiivisia.

Esimerkiksi voidaan nostaa kehittyvä julkinen liikenne, joka yhtäältä vastaa ekologiseen ja energiakriisin myötä myös taloudelliseen tarpeeseen, mutta jolla on seurauksia, jotka eivät välttämättä edistä kaikille ideaalia lopputulemaa. Esimerkki uusi raitiovaunuliikenne voi ajatuk-

sena olla moninkin tavoin kannatettava, mutta sen vaikutus myös osin kyseenalainen, mikäli lisääntyneen julkisen liikenteen aikaansaama asuntojen hintapaine pakottaa lopulta paikalliset asujat etsimään edullisempia asuinpaikkoja. Nopeat raideratkaisut voivat vuorostaan ohittaa paikkoja, joiden varrella vielä nyt pysähdellään. Toiset voittavat ja toiset eivät. Tässä yhteydessä voinee nostaa esiin ekogentrifikaation (Wallin 2021), eli ekologisten valintojen aikaansaaman eriarvoisuuden, joka on hyvä tiedostaa osana paikallisia vihreitä ratkaisuja, jotta vihreää siirtymää voidaan toteuttaa ottamalla mahdollisimman monen tarpeet huomioon.

Alueiden ja kuntien rooli

Brandt ja muut (2022) viittaavat puheenvuorossaan GRETA-hankkeeseen, jossa allekirjoittanut toimi yhdessä kirjoittajien kanssa ja pohti alueiden roolia osana vihreää siirtymää. Loppupohdinnoissa nousi esiin juuri se, miten juuri aluetaso ja lopulta paikalliset tahot, kuten kunnat ja kaupungit toimivat vihreän siirtymän konkretisoijina (Mariussen ja muut 2021: 116). Varmaankin jokainen kunta on joko laatinut tai laatimassa suunnitelmia ilmastomuutoksen torjumiseksi ja näin abstrakti vihreä siirtymä muuntuu mm. konkreettisiksi energiansäästötalkoiksi ja vihreiksi liikkumismuodoiksi; eli globaaleista ongelmista paikallisiksi ratkaisuiksi. Kuntakenttä tekeekin etulinjassa ilmastotyötä, jonka roolin voisi ennakoida kasvavan Euroopassa uuden innovaatiopolitiikan kehityksen myötä. Samalla tulee yhä tärkeämmäksi saada kuntien ja kuntalaisten ääni kuuluviin (Pontikakis ja muut 2022a: 15). Tässä maakuntien liitot voinevat jatkossakin toimia apuna alueellisten toimien koordinaatiotyössä. Näen tämän roolin liitoille luontevana ja tärkeänä, sillä ne toimivat viime kädessä välittäjinä EU:n suuntaan uudessa PRI-työssä. Aktiivinen dialogi kuntakentän ja liittojen välillä onkin nähdäkseni tärkeää osana tätä uutta kokeilua.

Brandt ja muut (2022) kertoivat myös, miten perinteiset älykkään erikoistumisen strategiat olivat aluelähtöisiä ja perustuivat sisäiseen

osaamisen tarkasteluun, jota silmäiltiin kansainvälisten markkinoiden näkökulmasta. Ideana oli löytää oma erikoistumisala ja panostaa siihen. Uusi PRI pyrkii katsomaan tulevaisuuteen yhdessä ja pohtimaan selkeitä tavoitteita, joilla tämä tulevaisuuden visio toimeenpannaan. Yhteistyötoimijat määritetään säädettyjen tavoitteiden pohjalta, eli mukana voidaan olla vain olemalla konkreettinen osa jotain alueellista ratkaisua. Ennakoinnin ohella pyritään muodostamaan yhteistä tahtotilaa, jossa muutoksia ja erilaisia kokeiluja voidaan tehdä tarvittaessa nopeammin. Fokus siirtyy yhä enemmän yhteisestä ”puuhailusta” nimenomaan konkreettisiin tuloksiin. Tästä edellistä älykkään erikoistumisen mallia on aiemmin kritisoitukin; se jäi liiaksi kehittäjien ja akateemikoiden työpöydille, eikä nähnyt riittävästi alueellista konkretiaa ja esimerkiksi yritysten osallistamista (Kroll 2015).

Miten älykäs erikoistuminen ja PRI sopivat yhteen?

Pohjanmaalla on saatu aikaan aktiivinen alueellinen dialogi ja kirjoittajat (Brandt ja muut 2022) nostavatkin esiin tavoitteen jatkaa jo valikoitujen erikoistumisalojen tiellä. On hyvä huomata, että vaikka PRI näyttää alkuun olevan eräänlainen aluetason kehys kohti samoja ilmastomuutoksen tavoitteita, joita jo kunnissa pohditaan, niin tulee toki jatkossakin huomioida aluetason oma rooli ja nimenomaan liittojen työ alueellisten innovaatiotoimintojen kehittämisessä. PRI:n varsinainen ohjekirjakin (Pontikakis ja muut 2022a: 65) sisältää edelleen perinteisen älykkään erikoistumisen strategian yhtenä vaihtoehtona alueellisten ja kestävien innovaatiotoimintojen kehittämiseen. Samaan aikaan PRI kuitenkin mahdollistaa myös uudenlaista yhteistyötä verkostojen ja uusien työkalujen (fiches) kautta ja näin ollen voi potentiaalisesti laajentaa sitä toimijoiden joukkoa, joka on aiemmin innovaatiotyötä tehnyt. Etenkin kuntien ja kuntalaisten roolin voisi nähdä olevan jatkossa arvossaan osana näitä uusia verkostoja.

Olen laatinut oheisen taulukon, jossa olen pyrkinyt hahmottamaan uuden PRI:n ja älyk-

kään erikoistumisen välisiä eroja, ainakin näin varhaisessa pilotointivaiheessa. Samalla täydennän eri näkökulmia, joita Brandt ja muut (2022) avasivat kirjoituksessaan. Nähdäkseni

tällainen tarkastelu osoittaa, että uusi eurooppalainen innovaatiopolitiikkaa eroaa jonkun verran aiemmasta ja samalla muuttuu aiempaa relevantimmaksi myös kuntakentälle.

Taulukko 1. Vertailua älykkään erikoistumisen (S3) ja PRI:n välillä

Vertailua mallien välillä	S3	PRI
Innovaatio-logiikka	STI (Science-technology-innovations), tiedelähtöinen	DUI (Doing-using-interacting), käytäntö-lähtöinen
Innovaatioiden ”tuotokset”	Uudet tuotteet ja palvelut	Systeemiset ratkaisut (tuotanto ja kulutus)
Operationalisointi	EDP, entrepreneurial discovery process (yrittäjämäinen etsiminen)	ODP, open discovery process (avoin etsiminen)
Muutoksen fokus	Taloudellinen (kansainväliset markkinat)	Ympäristön ja sosiaalisen kestävyuden edistäminen (kestävän kehityksen tavoitteet); ei poissulje myös taloudellista kehitystä
Erikoistumisen idea	Mallin ydin	Voi olla fokus, mutta ei ole pakko olla
Erikoistumisen tyyppi	Vertikaalinen (erikoistumisalojen mukainen)	Horizontaalinen (ympäristö ja sosiaalinen kestävyys)
Osallistumisen malli	Institutionaalinen, (quadruple helix, triple helix)	Riippuu tavoitteista; relevantit yhteistyöverkostot (partnerships)
Kumppaneiden osallistamisen logiikka	Perustuu institutionaaliseen relevanssiin (helixit) ja valittuun erikoistumisalaan	Perustuu todelliseen relevanssiin, jonka avulla visio toteutetaan
Hallinnon tasot	Lähinnä maakuntien ja EU:n tasot	Riippuu yhteistyöverkostosta (valtion taso ja kunnat voi olla myös mukana)
Asukkaiden rooli	Pieni	Suuri, voivat laatia alueellisen vision, josta tulee toiminnan tavoite
Tulevaisuusorientaatio	Ennakointi, perustuen kansainvälisiin markkinoihin	Backcasting, hyödyntäen yhteistä visiota jonka varaan rakennetaan toimeenpanolle ”askeleet”
Ylikansallinen oppiminen (transnational learning)	Jonkin verran, lähinnä S3 Platform-instituution kautta	Toimintaan rohkaistaan; alueellisen eriarvoistumisen ja innovaatio-”gappien” idea taustalla
Tiivistys ajattelusta mallien taustalla	”Minkälaista kärkiosaamista alueellamme on ja miten sitä voisi kehittää lisää siten että alueemme menestyy entistä paremmin kansainvälisillä markkinoilla”	”Minkä kestävä kehityksen tavoitteen kanssa voimme edetä tehokkaasti ja keiden kanssa meidän tulisi se tehdä, jotta tuloksia syntyy?”

Esimerkiksi ilmastotyö itsessään, kansalaisten aktivointi ja monitasohallinto ovat elementtejä, joissa kunnilla voisi hyvinkin nähdä olevan roolia osana uusia innovaatioverkostoja tulevaisuudessa. Kehotankin kunnan kehityspoulun toimijoita olemaan aktiivisia oman maakunnan PRI-pilotoinnissa ja pohtimaan jo sitä tulevaisuuden aikaa, jossa kuntakenttä voi toimia eurooppalaisen innovaatiopolitiikan osana aiempaa kiinteämmin.

Lopuksi

On kuitenkin myös hyvä muistaa, että PRI on vasta pilotointivaiheessa ja hakee näin ollen vielä lopullista muotoaan. Parhaimmillaan kuitenkin tämä yhdessä tekeminen voi tuoda uudenlaisia investointeja ja parantaa seudun elinvoimaa. Mielenkiintoisena detaljina uudessa PRI dokumentissa (Pontikakis 2022a: 18) onkin seuraava lausahdus: ”...we should be using both new and old solutions, investing not just in R&D and business innovation but also in education and skills and critical physical infrastructures”. Fyysinen infrastruktuuri voinee tarkoittaa esim. uudenlaista energia-, tai liikenneinfrastruktuuria, jota mahdollisesti voidaan jatkossa tukea monipuolisemmin; kenties jopa aluetasolla EU:n toimesta? Tämä jää toki vielä nähtäväksi, mutta on huomionarvoista, että PRI (Pontikakis ja muut 2022a: 20) esittää tavoitteekseen myös eri kansallisten ja EU-rahoitusten yhdistämisen siten, että kehitystyöhön ja kestävyystavoitteiden toteuttamiseen voidaan vastata alueellisesti parhaalla tavalla, myös joustavan yhdistelmärahoinnin avulla. Onkin mielenkiintoista nähdä, kehitetäänkö aluekehitysrahoitusta entistä joustavampaan suuntaan seuraavalla ohjelmakaudella.

Lopuksi nostan vielä esiin tarpeen osallistaa ihmisiä ja ymmärtää sitä muutosta, jota ilmasto- ja innovaatiotyöllä pyritään jatkossa edistämään, sekä huomioimaan myös mahdolliset epäsuorat vaikutukset. Tähän liittyen allekirjoitan Brandtin ja muiden (2022) huomion siitä, miten vihreä siirtymä voi olla yhteiskunnalle ja alueille suuri mahdollisuus, ”kunhan ketään ei jätetä taakse”.

Antti Mäenpää toimii aluetieteen tutkija-tohtorina Vaasan yliopistossa. Hän on kirjoittanut väitöskirjan älykkääseen erikoistumiseen liittyen ja julkaissut aiheesta myös muuta tutkimusta, sekä toiminut aktiivisesti yhteistyössä Pohjanmaan liiton kanssa. Uudessa PRI kokeilussa Antti Mäenpää toimii sekä Pohjanmaan, että Itä- ja Pohjois-Suomen alueen Scientific Coordinatorina.

Lähteet

- Brandt, M., Dahl, J., Johnson, J. & Ulfvens, N. (2022). Puheenvuoro: Eurooppalaisen innovaatiopolitiikan uusi vaihe vihreässä siirtymässä jatkaa monitasoisen hallinnon tiellä. *Focus Localis* 50:4.
- Kroll, H. (2015). Efforts to Implement Smart Specialization in Practice—Leading Unlike Horses to the Water. *European Planning Studies* 23:10, 2079-2098. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.1003036>
- Mariussen, Å., Mäenpää, A., Virkkala, S. & Jääskeläinen, J. (2021). Smart Multi-Level Coordination Towards Green Transformation: GRETA WP2 report. DOI: 10.13140/RG.2.2.24086.06721
- Mazzucato, M. (2018). Mission-oriented innovation policies: challenges and opportunities. *Industrial and Corporate Change* 27: 5, 803–815. <https://doi.org/10.1093/icc/dty034>
- Pontikakis, D., Gonzalez Vazquez, I., Bianchi, G., Ranga, L., Marques Santos, A., Reimeris, R., Mifsud, S., Morgan, K., Madrid Gonzalez, C. & Stierna, K. (2022a). Partnerships for Regional Innovation Playbook. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Pontikakis, D., González Vázquez, I., Bianchi, G., Ranga, M., Marques Santos, A., Reimeris, R., Mifsud, S., Morgan, K., Madrid, C. & Stierna, J. (2022b). Partnerships for Regional Innovation – Playbook - Concepts and Rationales. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Wallin, A. (2021). Ekogentrifikaatio: kaupunkien kestävyysmurroksen kiusallinen seuralainen. *Alue ja ympäristö* 50:2, 101-116.